

Elegy in Classical Arabic Poetry

Mahmut USTUN*

Abstract

While elegy, one of the oldest themes of Arabic poetry was a part of classical ode in the early periods, it has become an independent genre and divided into sections within itself in the historical process. Elegies, consisting of sections of crying, praise and patience, can be regarded as conditional poems because they are mastered against death or loss. The role of mourning customs and women of Jahiliyya in shaping the elegies, which have many examples in Arabic literature, is so important. Mersiye poems, which gained a religious identity in the Sadru'l-Islam period, have also gained diversity in terms of subject since this period. It can be said that the elegies, which were shaped by the influence of politics during the Umayyad period, have completed their formation during the Abbasid period. The elegies, which had a narrow frame in terms of subject in the early periods, expanded this frame in the historical process and even made animals and inanimate beings subject to them. In this article, the formation, development and change of mersiye poetry in the last period are discussed.

Keywords: Arabic Literature, Poetry, Elegy, Parts of Elegy, Subjects of Elegy.

Klasik Arap Şiirinde Mersiye¹

Mahmut ÜSTÜN

Öz

Arap şiirinin en eski temalarından biri olan mersiye, ilk dönemlerde klasik kasidenin bir bölümü iken tarihsel süreçte müstakil bir tür haline gelmiş ve kendi içerisinde bölümlere ayrılmıştır. Ağlama, övgü ve sabır bölümlerinden oluşan mersiye şiirleri, ölüm veya kayıp karşısında nazmedildikleri için şartlı şiirler olarak kabul edilebilirler. Arap edebiyatında birçok örneği olan mersiyelerin şekillenmesinde Câhiliye dönemi yas adetlerinin ve kadınların rolü oldukça büyüktür. Sadru'l-İslâm döneminde dinî bir hüviyet kazanan mersiye şiirleri, bu dönemden itibaren konu bakımından da çeşitlilik kazanmıştır. Emevîler döneminde siyasetin etkisiyle şekillenen mersiyelerin Abbâsîler döneminde oluşumunu tamamladığı söylenebilir. İlk dönemlerde konu bakımından dar bir çerçeveye

* Research Assistant Doctor, University of Kafkas Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Branch of Arabic Language and Rhetoric, Kars, Turkey.

Arş. Gör. Dr., Kars Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Kars, Türkiye.

mhmtstn@hotmail.com

ORCID 0000-0002-4902-1051

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 14 December / Aralık 2020

Accepted / Kabul Tarihi: 22 December / Aralık 2020

Published / Yayın Tarihi: 15 Januray / Ocak 2021

Volume / Cilt: 8; **Issue / Sayı:** 15; **Pages / Sayfa:** 393-417.

Suggested ISNAD Citation: Mahmut Üstün, "Klasik Arap Şiirinde Mersiye", *Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 8/15 (Ocak-January 2021), 393-417. www.dergipark.org.tr

¹ Bu Makale, "Mersiye Şiirinde İslâm'ın İzleri ve Hz. Peygamber'e Yazılmış Bazı Mersiyeler" (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016) İsimli Yüksek Lisans Tezinden İktibasla Hazırlanmıştır.

sahip olan mersiyeler, tarihsel süreçte bu çerçeveyi genişletmiş, hayvanları ve cansız varlıkları bile kendisine konu edinmiştir. Bu makalede mersiye şiirinin geçen dönemde oluşumu, gelişimi ve değişimi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Şiir, Mersiye, Mersiyenin Bölümleri, Mersiyenin Konuları.

GİRİŞ

Geleneksel kasidenin ana bölümlerinden biri olan mersiye, bütün zamanlarda itibar edilen bir tür olmuştur. İnsanoğlu, sevdiği bir kişinin veya nesnenin kaybindan dolayı duyduğu üzüntüsünü ağıt yakarak dile getirmiştir. İlk dönemlerde terennüm edilen ahenkli sözler, zamanla manzum kalıplara dökülmüş ve bugünkü halini almıştır. Bu tür şiirleri belli bir topluluğa veya gruba mal etmek uygun olmayacaktır. Fakat mersiye şiirlerinin Arap edebiyatında geniş bir yere sahip olduğu ve eşsiz örneklerinin bulunduğu da bir gerçektir.

1. Mersiye'nin Tanımı ve Tarihsel Süreçte Şekillenmesi

Farklı dillerde değişik lafızlarla ifade edilen mersiye (مرثية-ج-مرأثی), Arapça' da "ölü- ye ağıt yaktı veya ölüye ağladı" gibi anlamlara gelen "resâ" (رثی) fiilinden türemiştir. Bu kelime, sözlüklerde ise daha çok "ölüye ağlayıp iyi hallerini yâd etmek, ölünün iyi hallerini şiirle anlatarak ağıt yakmak, ölünün iyiliklerini ve faziletlerini şiir veya nesir yoluyla sayarak ağlamak, ölünün ayrılışından kaynaklanan derin acıyla ağlayıp ağlarken de ölen kişinin düşmanlarının yokluğuna sevineceği fazilet ve erdemleri saymak" gibi anlamlara gelirken bazen de "birinden söz veya haber zikretmek, ondan duyduklarını anlatmak veya nakletmek" gibi anlamlar için kullanılmıştır.²

Hayatın en önemli gerçeklerinden biri olan ölüm, bu gerçeğin bilincinde olan insanoğlunun zihnini sürekli meşgul etmiş ve bu meşguliyet de sanat ve edebiyatta kendisine oldukça geniş bir yer bulmuştur. İnsanlar, ilk dönemlerde sevilen bir varlığın veya nesnenin kaybedilmesinden dolayı duygularını ağlamayla karışık olarak ifade etmiş olsalar da bu faaliyet, sonraki dönemlerde kolektif duygunun yanı sıra yerini ferdi duyguların kımıldanmalarına bırakmış ve terennüm edilen güfteler zamanla mana kazanmaya başlamıştır. Gün geçtikçe daha estetik bir hal alan bu faaliyet, bütün dünya edebiyatlarında yer alan bir tür haline gelmiştir. Sevilen bir varlığın veya nesnenin kaybedilmesinden dolayı meydana gelen üzüntüyü ifade etme aracı olan bu faaliyet, bütün kültürlerde şekil yönünden farklılıklar arz etse de içerik yönüyle aynı olmuştur.³

Bu tür duyguların ifade edildiği şiirler ise mersiye olarak adlandırılmıştır. Câhiliye döneminde klasik kasidenin asıl mevzularından biri olan mersiye, zamanla müstakil bir tür olmuş ve bu türde birçok şiir nazmedilmiştir.⁴ İlk mersiye şiirinin, Kabil'in Habil'i

² Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr, *Lisanu'l 'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1968), "rsa", 14/307-309; İsmail b. Hammad el-Cevherî, *Tâcu'l- Luğa*, (Beyrut: Dâru'l İlm li'l Melâyin, 4. Basım, 1990), "rsa", 2352.

³ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek (Türk Edebiyatında Mersiye)*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1994), 1.

⁴ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 61.

- Kadınların ağlarken intikam dolu sözler terennüm etmeleri.
- Ölen kişinin intikamı alınıncaya kadar kabrinin başında bir kuşun beklediğine inanmak.
- Ölen kişinin kabrini geçmiş günleri yâd etmek için ziyaret etmek ve orada çeşitli faaliyetlerde bulunmak.
- Ölen kişileri 'Aleyke's-Selâm (عليك السلام) diyerek selamlamak.

Yukarıdaki ritüellerde görüldüğü üzere kadınların bu konudaki rolü, azımsanmayacak derecede büyüktür. Cenaze törenlerinde bir araya gelip ağlamak, eski çağlardan bugüne kadar süregelen bir adettir. Hatta bazı dönemlerde zengin kişilerin cenaze törenlerine ölen kişinin sevenlerinin çok olduğunu göstermek için para karşılığında insanlar getirilmiştir. Câhiliye döneminde ise ölen kişinin sevenlerinin çok olduğunu göstermenin dışında özellikle ağlamak ve feryat figan etmek için kiralanmış kadınların varlığı malumdur. Hatta bazı kadınlar bu işi meslek edinmişlerdir. Zaten mersiye şiirlerinde de ağlama işini yapanların kadınlar olduğu vurgulanmıştır. Bu dönemde ölünün arkasından ağlamak için kadınların bir araya gelmesine *menâha* (مناعة), ağlayan kadına *nevvâha* (نواحة), *ressâe* (رثاءة) veya *ressâye* (رثائية) denilmiştir.¹²

Câhiliye döneminde nazmedilen mersiye şiirlerinde ölen kişinin cesaret, kahramanlık, cömertlik, himaye etme ve yardımseverlik gibi vasıfları dile getirilmiş, ölen kişiye bolca ağlanmış ve ölen kişinin yakınları intikama çağrılmıştır.¹³ Fakat Sadru'l-İslâm dönemine gelindiğinde toplumun her alanında başlayan değişiklik, kaynağını toplumdan alan şiirde de kendisini göstermiş ve mersiye şiirlerinde ölünün arkasından ağıt yakma, yüz tırmalama, yakaları yırtma vb. gibi Câhiliye dönemine ait ritüeller, Kur'ân-ı Kerîm ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadîsleri ile yasaklanmış¹⁴ ve artık ölen kişinin çeşitli sebepler çerçevesinde İslâm dini için yaptığı hizmetler ele alınmıştır. Böylece mersiye şiirleri, İslâmî bir hüviyet kazanmıştır.¹⁵

Emevîler dönemine gelindiğinde ise siyasetin etkisiyle birlikte mersiye şiirlerine konu olan varlıklarda belirli bir çeşitlilik ve fazlalık göze çarpsa da bu tür şiirlerin genel anlamda Sadru'l-İslâm dönemi mersiyeleri ile hemen hemen aynı özellikleri taşıdığı söylenebilir. Fakat Emevîler döneminde tekrar canlanan kabilecilik anlayışından olsa gerek Câhiliye dönemi mersiye şiirlerinin içeriğine benzeyen şiirler nazmeden şairlerin varlığı da malumdur.¹⁶

¹² Toprak, *Endülüs Şiirinde Mersiye*, 31.

¹³ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*, 138; Toprak, "Mersiye", 29/215-217.

¹⁴ Konu hakkında geniş ve detaylı bilgi için bk. Mahmut Üstün, *Mersiye Şiirinde İslâm'ın İzleri ve Hz. Peygamber'e Yazılmış Bazı Mersiyeler*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2016), 67-85.

¹⁵ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-II Sadru'l-İslam Dönemi*, (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009), 110-111.

¹⁶ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-III Emeviler Dönemi*, (Erzurum: Eser Ofset, 2012), 68-69.

Abbâsîler döneminde gelişen sosyal hayat ve refah ile birlikte bütün şiir türlerinde olduğu gibi mersiye şiirlerinde de ciddi bir gelişme yaşanmıştır. Farklı kavimlerin bir arada bulunması ise şiirde kullanılan lafızların, daha yumuşak ve anlaşılması kolay olanlardan seçilmesine sebep olmuştur. Mersiye şiirlerine konu olan varlıklarda açık bir artışın olduğu ve bu türde ahiret hayatının önemi ve dünyanın faniliği gibi yeni mefhumların ele alındığı dönem ise bu dönemdir.¹⁷ Geçmişten günümüze kadar nazmedilen mersiye şiirlerine bakıldığında şekil olarak hemen hemen aynı olduğu fakat içerik olarak kısmi değişikliklerin yaşandığı söylenebilir.

Arap edebiyatında mersiye şiirlerinde öne çıkan şairler, Mühelhil b. Rebî'a (ö. 525-?), el-Hansâ' (ö. 24/645), Kâ'b b. Mâlik (ö. 50/670), Hassân b. Sâbit¹⁸ (ö. 60/680 [?]), Cerîr b. Atiyye (ö. 110/728 [?]), el-Ferez dak (ö. 114/732) ve İbnu'r-Rûmî (ö. 283/896) şeklinde sıralanabilir. Fakat bu isimlerin dışında birçok eşsiz mersiye şiiri nazmeden isimler de vardır.

Mersiye şiirleri klasik kaynaklarda methiye şiirleri ile aynı kefeye konulmuş ve aralarında pek fazla bir farkın olmadığı ve aralarındaki tek farkın ise mersiyelerin dilli geçmiş zaman kullanılarak ölen kişinin meziyetlerinin sayılması anlamına geldiği ifade edilmiştir.¹⁹ Fakat dikkat edilmesi gereken birkaç husus vardır. Bunlardan birincisi methiye şiirleri, takdir ve şükran duygusunun edebi olarak dile getirmek bazen de maddi menfaat elde etmek için nazmedilen şiirler²⁰ iken, mersiye şiirleri, ölen kişinin arkasından hüznün yazılan ve herhangi bir menfaatin güdülmediği şiirlerdir. İkincisi ise mersiye şiirlerinde işlenen ağlama (النَّدْبُ) ve teselli (العزاء) konuları methiye şiirlerinde mevcut değildir. Modern dönemde yapılan çalışmalarda ise bu iki şiir türünün arasındaki farklara dikkat edildiği söylenebilir. Çünkü bu çalışmalarda mersiye şiirleri, ağlama (النَّدْبُ), övgü (التأبين), teselli (العزاء) veya sabır (الصبر) diye isimlendirilen üç bölüme ayrılmıştır.²¹ Bazı kaynaklarda ise kader (الدَّهْر) diye bir bölüm de dile getirilmiştir.²²

2. Mersiyenin Bölümleri

2.1. Ağlama (النَّدْبُ)

Sözlükte, n-d-b (ن - د - ب) kök harflerinden türeyen ve yasını tutmak, matem girmek gibi anlamlara gelen "nedb" kelimesi, Şevkî Dayf tarafından ölüye iyi hallerini zikrederek, yüksek sesle ağlamak şeklinde tanımlanmıştır.²³

¹⁷ Kenan Demirayak, *Abbâsî Edebiyatı Tarihi*, (Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 1998), 77.

¹⁸ Hassan b. Sâbit'in bir mersiye örneği için bkz. Şen, Ahmet. "Hassân b. Sabit'in Hz. Hamza İçin Söylediği Mersiyeler". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 / 7 (Haziran 2016): 36-50.

¹⁹ Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Kayrevânî el-Ezdî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbih ve Nakdih*, (b.y.: t.s.), 308. (Bâbu'r-Risâ')

²⁰ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*, 129.

²¹ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*, 138; Toprak, *Endülüs Şiirinde Mersiye*, 33-35; Dayf, *er-Rişâ*, 12, 54, 86.

²² Toprak, *Endülüs Şiirinde Mersiye*, 36.

²³ Ebûbekr Muhammed b. Zekeriyâ er-Râzî, *Muhtârû's-sihâh*, thk. Yusuf el-Şeyh Muhammed (Beyrut: ed-Dârû'n-Numuzeciyye, 5. Basım, 1999), "ndb", 1/131; Dayf, *er-Rişâ*, 12.

Geçmiş dönemlerden beri ağlama davranışına yüklenen anlamlar, detaylı olarak incelenmemiş, müstakil bir olgu olarak ele alınmamıştır. Bazen sevinç bazen ise üzüntü sonucunda meydana gelen ağlama davranışı, bireyin tasadan kurtulabilmesinde veya gerginliğini azaltmasında etkin olan bir faaliyettir.²⁴ Kaybedilen varlık veya nesne karşısında duyulan üzüntünün ilk yansıması olan ağlama da mersiye şiirlerinin giriş kısmında kendisine yer bulmuştur. Bu bölümde bazen şiiri nazmeden kişi ağlamış, bazen kadınlar ağlamaya teşvik edilmiş bazen de gözlere bolca ağlaması için çağrı da bulunulmuştur.

Örneğin Arap edebiyatının meşhur kadın şairlerinden biri olan el-Hansâ', kardeşi Sahr için birçok mersiye şiiri nazmetmiştir. Bunlardan birinde ağlama bölümünde şöyle demiştir:²⁵ (Mütekârib)

1- أَعْيَيْ جُودًا وَلَا تَجْمَدَا   أَلَا تَبْكِيَانِ لِصَحْرِ النَّدَى؟
- أَلَا تَبْكِيَانِ الْجَرِيءَ الْجَمِيلَ   أَلَا تَبْكِيَانِ الْفَتَى السَّيِّدَا؟

1- Ey gözlerim! Cömert olun (ağlamada) sakın durmayın (kurumayın), cömert ve civanmert Sahr için ağlamaz mısınız?

2- Bu güzel cesura ağlamaz mısınız, bu efendi gence ağlamaz mısınız?

Başka bir mersiye şiirinin ağlama bölümünde, Câhiliye dönemi adetlerinin yansıması görülmektedir. İbn Uhban el-Fak'asî (ö. ?) kardeşi için nazmetmiş olduğu mersiyesinde şöyle demiştir: (Tavîl)²⁶

1- عَلَى مِثْلِ هَمَّامٍ تَشْقُ جُيُوبَهَا   وَتُعْلِنُ بِالنَّوْحِ النِّسَاءَ الْفَوَاقِدُ

1- Dul kadınlar, Hemmâm gibisi için yakalarını yırtarlar ve yüksek sesle feryat figan ederler.

Peygamber efendimizin şairlerinden biri olan Kâ'b b. Mâlik ise Hz. Hamza'ya yazdığı bir mersiyesinde Abdulmuttalib'in kızı Safiyye'ye şöyle seslenerek ağlama bölümünü dile getirmiştir:²⁷ (Mütekârib)

²⁴ Metin Çelik- Emine Durmuş, "Duygusal Ağlamanın Bilmecesi: Ne Zaman ve Neden Ağlarız?", *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi* 2/4 (2018), 415-428.

²⁵ Hansâ', *Dîvânü'l- Hansâ'*, (Beyrut: Dâru'l- Marife, 2. Baskı, 2004), 31.

²⁶ Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ali b. eş-Şeybanî et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse li't-Tebrîzî*, (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2000), 1/141.

²⁷ Kâ'b b. Mâlik, *Dîvânü Kâ'b b. Mâlik*, thk. Sâmî Mekki el-Âmî (Bağdat: Matbâ'tu'l-Mearif, 1966), 216.

1- صَفِيَّةُ قُومِي وَلَا تَعْجِزِي وَبِكِّي النِّسَاءَ عَلَيَّ حَمْرَةَ

2- وَلَا تَسْأَمِي أَنْ تُطِيلِي الْبُكَاءَ عَلَيَّ أَسَدِ اللَّهِ فِي الْهَيْرَةِ

- 1- Ey Safiyye! Kalk! Acizlik etme, kadınları Hamza'ya ağlat.
- 2- Bu sarsıntıda Allah'ın aslanına ağlamayı uzatmaktan bıkmama, usanma.

Başka bir mersiye şiirinin giriş veya ağlama bölümünde ise ağlayan kişi kınanmıştır. Bu mersiye şiiri Mutemmim b. Nuveyre (ö. 30/650)'ye aittir. Mutemmim b. Nuveyre Irak'a gelmiş ve bir kabrin yanında ağlamaya başlamıştır. Bu durum karşısında etrafındaki insanlar şaşkın bir halde kardeşinin açık bir arazide öldüğünü ama onun Irak'ta bir kabrin başında neden ağladığını sorarlar. Bunun üzerine Mutemmim b. Nuveyre, Ridde savaşları²⁸ sırasında ölen kardeşi Mâlik için nazmettiği mersiyesini dile getirmiştir. Bu mersiye'nin giriş veya ağlama bölümünün bir kısmı şöyledir:²⁹ (Tavîl)

1- لَقَدْ لَأْمَنِي عِنْدَ الْقُبُورِ عَلَيَّ الْبُكَاءَ رَفِيقِي لَتَدْرَأِبِ الدُّمُوعِ السَّوْفَاكِ

2- فَقَالَ أ تَبْكِي كُلَّ قَبْرِ رَأَيْتَهُ لَقَبْرِ ثَوَى بَيْنَ اللَّوَى فَالدَّكَادِكِ

3- فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ الشَّجَا يَبْعَثُ الشَّجَا فَدَعْنِي فَهَذَا كُلُّهُ قَبْرِ مَالِكِ

- 1- Dostum, kabirlerin başında ağladığım ve bol bol gözyaşı döktüğüm için beni kınadı.
- 2- Ve dedi ki: Liva ve Dekâdik arasında bulunan herhangi bir kabre, gördüğün her kabre ağlar mısın?
- 3- Bende ona dedim ki: Hüzün, hüznü diriltir, bu yüzden bırak beni. Çünkü bu mezarların hepsi Mâlik'in.

2.2. Övgü (التَّائِبُ)

et-Te'bîn (التَّائِبُ) kelimesi Arapça (ا-ب-ن) kök harflerinden türemiştir. Bazı klasik kaynaklarda ölüye ya da yaşayan birine övgü dizmek anlamında kullanılan bu kelime, bazı kaynaklarda da kişiyi ölümden sonra övmek anlamında kullanılmıştır.³⁰

²⁸ Geniş bilgi ve bibliyografya için bk. Mustafa Fayda, "Ridde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/91-93.

²⁹ Ebû Alî İsmâîl b. el-Kâsım el-Kâlî Bağdâdî, *Kitâbu'l-Emâlî*, (Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kitâb, 1975), 2/3.

³⁰ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, t.y.), "ebn", 4/151; Ebû'l-Ferec 'Abdirrahman b. 'Ali b. Muhammed b. 'Ali İbnü'l-Cevzî, *Ğarîbu'l-hadîs*, thk. Emin el Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1985), 1/8.

Mersiye şiirlerinin bu bölümü ise ölen kişinin iyiliklerinin veya faziletlerinin sayıldığı bir bölümdür. Bu bölümde sarf edilen sözler, bir yandan ağlama duygusunun biraz hafiflediğini gösterirken diğer yandan da ölen kişi için ağlamanın ne derece yerinde olduğuna delil teşkil eder niteliktedir. İlk dönemlerde bu bölümde kişinin asalet, cömertlik ve atılganlık gibi faziletleri dile getirilirken, sonraki dönemlerde İslâm dini ile birlikte kişinin adalet, takva ve sadakat gibi faziletleri ile İslâm dinine yapmış olduğu hizmetler ifade edilmiştir.

Örneğin Evs b. Hacer (ö. 620), Esed oğullarından Fadalâ b. Kelede'nin ölümü üzerine nazmetmiş olduğu mersiyesinde onun cömertlik ve yardım severliğini şöyle anlatmıştır:³¹ (Münserih)

- 1- إِنَّ الَّذِي جَمَعَ السَّمَاخَةَ وَالنَّدَّ جَدَّةَ وَالْحَزْمَ وَالْقَوَى جُمَعَا
- 2- الْأَلْمَعِيَّ الَّذِي يَطْرُقُ لَكَ الظَّ نَّ كَأَنَّ قَدْ رَأَى وَقَدْ سَمِعَا
- 3- وَالْمُخْلِيفَ الْمُتْلِفَ الْمُرْزَأَ لَمْ يُمْتَعَ بِضَعْفٍ وَلَمْ يُمْتِ طَبَعَا

- 1- Eli açıklığı, yardım severliği, güç ve kuvveti hepsini kendinde toplayan,
- 2- Sanki seni görmüş ve dinlemiş gibi senin için iyilikler düşünen zeki,
- 3- Malını sarf ederek yardım eden, bundan dolayı mal yokluğu çeken, zayıflık bilmeyen ve tamah ederek ölmeyen (kişidir).

Peygamber efendimizin diğer bir şairi olan ve Mûte Savaşı'nda şehid düşen Abdullah b. Revâha (ö. 8/629), Rafî' b. Budeyl b. Verkâ' için nazmettiği mersiyede onu şöyle diyerek övmüştür:³² (Haffif)

- 1- صَابِرٌ صَادِقٌ وَفِيَّ إِذَا مَا أَكْثَرَ الْقَوْمِ قَالَ قَوْلَ السَّدَادِ

- 1- O sabırlı, güvenilir ve vefakârdır, insanlar çok söz söylediğinde o, sözün en uygun olanını, doğrusunu söylerdi.

Kâ'b b. Mâlik ise Hz. Hamza için nazmettiği mersiyesinde Hz. Hamza'yı şöyle diyerek övmüştür:³³ (Kâmil)

³¹ Evs b. Hacer, *Dîvânu Evs b. Hacer*, thk. Muhammed Yusuf Necm (Beyrut: Dâru Sadr, 2009), 53.

³² 'Abdulmelik b. Eyûb el-Humeyrî Cemaluddin b. Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye li-İbn Hişâm*, thk. Mustafa Sekkâ (Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Babî, 2. Basım, 1955), 2/188.

³³ İbn Mâlik, *Dîvânu Kâ'b b. Mâlik*, 180.

1- والتاركُ القِرْنَ الكَمِّيَّ مُجَدِّلاً   يَوْمَ الكَرِيهَةِ والقَنَا يَتَقَصِّدُ

2- وَتَراهُ يَرُفُلُ في الحَديدِ كَأَنَّهُ   دُو لِبَدَةٍ شَثْنُ البرائِنِ أَرَبْدُ

- 1- Harp gününde mızraklar kırılırken, zırhlı rakibini yere serendir,
- 2- Onu zırh içinde iri pençeli yeledi bir çöl aslanı gibi çalimli yürürken görürsün.

2.3. Sabır (الصَّبْرُ) / (العَزَاءُ)

Mersiye şiirlerinin sonuç bölümü niteliğinde olan sabır veya teselli kısmı için es-Sabr veya el-'Azâ' kelimeleri kullanılmıştır. Arap dilinde s-b-r (ص-ب-ر) kök harflerinden türeyen sabr (الصَّبْرُ) kelimesi sözlükte; zor bir durum karşısında kendine hâkim olmak anlamına gelirken,³⁴ el-'Azâ'u (العَزَاءُ) kelimesi ise 'a-z-v/y (ع-ز-ي/ع-ز-و) kök harflerinden türemiş ve kaybedilen bir şey veya bir güzellik karşısında sabretmek anlamına gelmektedir.³⁵

Mersiye şiirlerinin bu bölümü, artık çaresizliğin idrâk edildiğinin veya yapılacak bir şeyin olmadığına tezahürü niteliğindedir. Fakat bütün mersiyelerde bu durumun kabul edildiğini söylemek de uygun olmayacaktır. Çünkü bazı mersiyelerde sabrın veya tesellinin zor olduğu dile getirilirken, bazı mersiyelerde ise ölen kişiden kalan manevi miras sayesinde sabır gösterileceği veya teselli olunacağı dile getirilmiştir. Bu durumun en iyi örnekleri de Müslümanlar için en güzel emanetleri bırakan Peygamber Efendimiz için nazmedilen mersiyelerde ele alınmıştır.

Örneğin Hz. Osman'ın vefatı üzerine derin bir acı hisseden Kâ'b b. Mâlik, Hz. Osman için nazmetmiş olduğu mersiyesinde kendisinde sabır veya teselli yönünden bir şey kalmadığını dile getirerek hor görülmemeyi istemiştir. Kâ'b b. Mâlik'in bu mersiyesinin sabır bölümünün bir kısmı şöyledir:³⁶ (Tavîl)

1- ولا كان نكأنا بعهد محمد   ولا تاركاً للحق في النهي والأمر

2- فإن أبكته أغدر لفقدي عدله   ومالي عنه من عزاء ولا صبر

- 1- Muhammed'in devrini terk etmedi o, emir ve yasaklardaki hakkı, gerçeği terk etmedi.

³⁴ Râzî, *Muhtârû's-sihâh*, "sbr", 1/172.

³⁵ Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, "azv", 3/38.

³⁶ Ebû Bekr Muhammed el-Huseyn b. Abdillâh el-Bağdâdî el-Âcurî, *Kitâbu's-şerîa'ti li'l-Âcurî*, thk. Abdullâh b. Ömer b. Süleyman (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1999), 4/1962.

2- Benim onun adaletinin yokluğuna ağlamam mazur görülür, bende o yokluktan dolayı ne sabır kaldı ne teselli.

Kardeşi Sahr için nazmetmiş olduğu mersiyeleyle ün kazanan el-Hansâ', başka bir mersiyesinde ise kendisini başkalarıyla kıyaslamış, ağlamanın normal olduğunu dile getirmiştir. Daha sonra ise etrafta ağlayanların kendisi gibi ağlayamadığını dile getirmiş ve onların ağlamasını teselli olarak görmüştür. el-Hansâ' nın kendisini teselli ettiği bölümler şöyledir:³⁷ (Vâfir)

1- وَلَوْلَا كَثْرَةُ الْبَاكِينَ حَوْلِي عَلَيَّ إِخْوَانِهِمْ، لَقَتَلْتُ نَفْسِي

2- وَلَكِنْ لَا أزالُ أَرى عَجُولاً وَ بَاكِيَةً تُنوحُ لِيَوْمِ نَحْسِ

3- أراها وَاللَّهِمَا تَبْكِي أَخَاهَا عَشِيَّةَ رُزْءِهِ، أَوْ غِيبَ أَمْسِ

4- وَمَا يَبْكُونَ مِثْلَ أَخِي وَلَكِنْ أَعَزَّ النَّفْسَ عَنْهُ بِالتَّأْسِي

- 1- Etrafımda, kardeşlerine ağlayanlar çok olmasaydı, kendimi öldürürdüm.
- 2- Fakat ben uğursuz bir gün için koşuşturan birini ve feryat figan eden bir kadını görüyorum.
- 3- Onu, kardeşinin felakete uğramasından veya dünkü yokluğundan dolayı kardeşine ağlarken kendini kaybetmiş bir halde görüyorum.
- 4- Onlar benim kardeşime ağladığım gibi ağlamıyorlar, ama onların ağlamasıyla kendimi teselli ediyorum.

Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle dünyanın süsü mahiyetinde olan çocukların kaybedilmesi ise ebeveynleri derinden etkileyen bir durumdur. Emevî devleti halifelerinden biri olan Ömer b. Abdulazîz (ö. 101/720) de oğlunu kaybedince çok üzül-müş fakat etrafındakiler, kendisine "Baban kökündür, çocuğun ise dalın, kökü olmayan bir şeyin dalı da kalmaz" diyerek tesellide bulunmuşlardır. Bu sözden yola çıkan bir şair ise Ömer b. Abdulazîz'i şöyle diyerek teselli etmiştir:³⁸ (Tavîl)

1- تَعَزَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَإِنَّهُ لِمَا قَدْ تَرَى يُعَدَى الصَّغِيرُ وَيُولَدُ

³⁷ Hansâ', *Divânu'l- Hansâ*, 72.

³⁸ Ebû'l-Meâlî Bahâuddîn Kâfî'l-Küfât Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Alî b. Hamdûn el-Bağdâdî, *et-Tezkiretu'l-Hamdûniyye*, thk. İhsân Abbâs ve Bekr Abbâs (Beyrut: Dâru Sadr, 1996), 4/273.

-2 هَلْ ابْنُكَ إِلَّا مِنْ سُلَالَةِ آدَمَ لِكُلِّ عَلَى حَوْضِ الْمَيِّتَةِ مُورِدٌ

- 1- Ey Emiru'l- Mü'minin! Metîn ol, bildiğin gibi çocuklar beslenirler ve yeneden doğarlar.
- 2- Yoksa senin oğlun Âdem soyundan değil mi? Ölüm havuzunda herkesin bir payı vardır.

3. Mersiye Şiirlerine Konu Olan Kişiler ve Varlıklar

İnsanoğlu, geçmişten beri ölümsüzlük için birçok çare aramış fakat bütün bu arayışlar sonuçsuz kalmış ve ölümün değişmez bir gerçek olduğunu kabullenmiştir. Kendisi için ölümsüzlük isteyen insanoğlu, sevdiği bir kişiyi, varlığı veya nesneyi kaybedince ise derin bir acıya gark olmuştur. Her ne kadar acının veya hüznün kişilerde veya toplumlarda oluşturduğu durum ruhen veya şeklen farklılık arz etse de dili aynı olmuştur. Yani mevcut toplumların çoğunda ölen kişiler için ağlandığı ve ağlarken de bazı sözlerin terennüm edildiği gerçeğinin var olduğu söylenebilir. Kayıptan dolayı meydana gelen ağlama veya terennüm edilen sözlerin derinliği, kaybeden ile kaybedilen şey arasındaki yakınlık veya akrabalık bağına değil, kişinin kaybettiği şeye karşı olan sevgisine bağlıdır. Dolayısıyla en iyi mersiye şiirlerinin manevi değeri en fazla olan kişiler veya varlıklar için nazmedildiği ni söylemek yerinde olacaktır. Herhangi bir kişinin veya nesnenin manevi değerinin belirlenmesinde ise kişide bıraktığı tesirin dışında bir de toplumun etkisi vardır. Çünkü bazı dönemlerde ve bölgelerde çok fazla ehemmiyet görmeyen bazı şeyler, sonraki dönemlerde ve bazı bölgelerde oldukça fazla değer görmüştür.

Konuya bu pencereden bakıldığında anne, baba, kardeş gibi aile fertleri ilk dönemlerden beri mersiye şiirlerine öncelikli olarak konu olurken, kadınlar bu durumdan muaf tutulmuş hatta kadınlar için mersiye şiiri nazmeden şairler hor görülmüştür. Fakat Sadru'l-İslâm döneminde manevi değerlerin değiştiği ve bunun da mersiye şiirlerinde ciddi derecede hissedildiği söylenebilir. İslâmi dönemde her ne kadar kadınlar mersiye şiirlerine konu olsa da Emevîler döneminde yine kadınlar için mersiye şiiri nazmetmek utanç kaynağı olarak görülmüştür. Fakat bu dönemin nakida şiirleriyle meşhur üç isminden biri olan Cerîr, eşine sevgi dolu bir mersiye şiiri nazmetmiştir. Abbâsîler dönemine gelindiğinde ise farklı etnik unsurların bir arada olması, kültürlerarası etkileşim, şehirleşme, zevk ve eğlence hayatı ve fetihlerde elde edilen ganimetler neticesinde meydana gelen sosyal refah, söz ve düşünce hürriyeti ile birlikte mersiye şiirlerine konu olan varlıklarda ciddi bir çeşitlilik yaşanmıştır. Mersiye şiirine konu olan varlıklar ana hatlarıyla Hz. Peygamber, halifeler, şehitler, şairlerin kendileri, aile fertleri, hayvanlar ve şehirler şeklinde sıralanabilir.

3.1. Hz. Peygamber

Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesi ile âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimiz, İslâm dini inmeden önce ve sonrasında bütün yönleriyle örnek bir şahsiyet olarak hayatını sürdürmüş ve kendisi için tanınan süre dolunca Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. İslâmî ilkeler ile içerisinde bulunduğu toplumu tamamen değiştiren Peygamber efendimizin vefatı ise İslâm ümmetini derinden üzmüş ve O'nun için birçok mersiye şiiri nazmedilmiştir. Mersiye şiiri nazmeden kişiler, şiirlerinde daha çok Hz. Peygamber'i Kur'ân-ı Kerîm ayetleri ile anlatmışlardır. Bu tür şiirlerin birçok örneği olmasına rağmen daha çok "Peygamberin Şairleri" olarak üne kavuşan üç isimden ikisi olan Kâ'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit'in şiirleri öne çıkmıştır.³⁹ Örneğin Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber için nazmettiği bir mersiyesinde O'na olan sevgisini ifade etmiş ve O'nun vefatından sonra ki çaresizliğini şöyle dile getirmiştir:⁴⁰ (Kâmil)

- 1- بَأبي وَأُمِّي مَنْ شَهِدْتُ وَفَاتَهُ فِي يَوْمِ الْاِثْنَيْنِ النَّبِيُّ الْمُهْتَدِي
- 2- فَظَلَلْتُ بَعْدَ وَفَاتِهِ مُتَبَلِّدًا يَا لَهْفَ نَفْسِي لَيْتَنِي لَمْ أُوَلِّدْ
- 3- نُورًا أَضَاءَ عَلَى الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا مَنْ يُهْدَى لِلنُّورِ الْمُبَارِكِ يَهْتَدِ

- 1- Anam babam, pazartesi günü vefatına şahit olduğum hidayet Nebisine feda olsun.
- 2- Onun vefatından sonra çaresiz kalakaldım, vahlar olsun bana keşke doğmasaydım.
- 3- Mahlûkatın tümünü aydınlatan bir ışıktı, kim nura ve kutsala iletilirse, hidayet bulur.

Kâ'b b. Mâlik'in ise Hz. Peygamberin ne derece takvalı, şerefli, asil ve lütufkâr olduğundan bahsetmiş olduğu mersiyesinin övgü bölümleri şöyledir:⁴¹ (Mütekârib)

- 1- عَلِيَّ خَيْرٍ مَنْ حَمَلَتْ نَاقَةٌ أَنْقَى الْبَرِيَّةَ عِنْدَ التَّقَى
- 2- عَلِيَّ سَيِّدٍ مَاجِدٍ جَحْفَلٍ وَ خَيْرِ الْأَنَامِ وَ خَيْرِ اللَّهْمَا
- 3- لَهُ حَسَبٌ فَوْقَ كُلِّ الْأَنَا مِ مَنْ هَشَامٍ ذَٰلِكَ الْمُرْتَجَى

³⁹ Abdullah b. Revâha, Hz. Peygamberden önce vefat etmiştir.

⁴⁰ Hassân b. Sâbit el-Ensârî, *Dîvânu Hassân b. Sâbit*, şrh. 'Abraa Muhennâ (Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l 'İlmiyye, 2. Basım, 1994), 65-66.

⁴¹ İbn Mâlik, *Dîvânu Kâ'b b. Mâlik*, 173.

4- نُخَصُّ بِمَا كَانَ مِنْ فَضْلِهِ وَكَانَ سِرَاجاً لَنَا فِي الدُّجَى

- 1- Devenin taşımış olduğu en hayırlıya, takvalılar arasında insanların en takvalısına.
- 2- Kerem sahibi, şerefli bir efendiye, mahlûkatın ve hediyelerin en hayırlısına(ağla).
- 3- Onun bütün insanlar üzeri asil bir soyu vardır, işte o ümit olunan Hişam'dan.
- 4- Onun lütfu ile nasiplenilir, o zifiri karanlıkta bize ışıktı.

3.2. Hulefâ-i Raşidîn

Hiz. Peygamberden sonra Hulefâ-i Raşidîn için nazmedilen mersiyelere bakılabilir. Şairler, Hulefa-i Raşidîn'e yazmış oldukları mersiyelerde ise onların hayatlarını, faziletlerini, adil hükümlerini, İslam'a olan hizmetlerini ve Peygamberden onlara kalan mirası ele almışlardır. Bu mersiyelerin övgü bölümlerinde öne çıkan tema ise halifelerin yaşamış oldukları dönemde maruf oldukları özellikleri olmuştur. Örneğin Mağara Hadisesi'nde Hiz. Peygambere refik olan Hiz. Ebûbekir, *es-Siddik* olarak meşhur olmuş ve bir ayet-i kerimede kendine işaret edilmiştir. Hassân b. Sâbit ise Hiz. Ebûbekir için nazmettiği mersiyesinde onun sadakatinden ve onu işaret eden ayet-i kerimeden istifade ederek şöyle demiştir:⁴² (Basît)

1- إِذَا تَذَكَّرْتَ شَجَوًّا مِنْ أَخِي ثِقَّةٍ فَادْكُرْ أَحَاكَ أَبَا بَكْرٍ بِمَا فَعَلَا

2- التَّالِي التَّانِي المَحْمُودَ مشهدهُ وَأَوَّلَ النَّاسِ طَرّاً صِدْقَ الرُّشَلَا

3- والتَّانِي اثْنَيْنِ فِي العَارِ المَنِيفِ وَقَدْ طَافَ العَدُوُّ بِهِ إِذْ صَعَدَ الجَبَلَا

4- وَكَانَ حَبَّ رَسولِ اللّهِ قَدْ عَلِمُوا مِنْ البَرِّيَّةِ لَمْ يَعْدِلْ بِهِ رَجُلَا

- 1- Güvenilir kardeşimden bahsedeceksen, amelleriyle kardeşin Ebubekir'den bahset.
- 2- O, iki kişiden biri ahlakı övülmüş, peygamberlere inanan insanların ilkidir.
- 3- O, yüce mağaradaki iki kişinin ikinciydi ve dağa tırmandığında düşmanlar etrafını sarmıştı.
- 4- Allah'ın elçisinin sevdiğiydi ve insanlar arasında denginin olmadığını bilirlerdi.

⁴² Ensârî, *Dîvânu Hassân b. Sâbit*, 179; Muhammed İlyas 'Abdurrahman el-Fâluzî, *el-Mevsûa'tü fî sahihi's-sîreti'n-nebeviyye*, (Mekke: Metâbiu' Safa, Mekke, 1423/2002), 1/144.

Adaletiyle bilinen ikinci halife Hz. Ömer, bir gün Medine çarşısında gezerken, Mugîre b. Şû'be'nin Hristiyan kölesi Ebû Lü'lü ile karşılaşmış ve aralarında geçen konuşmanın sonrasındaki sabah namazında safları düzenlerken bu köle tarafından yaralanmış ve o akşam vefat etmiştir. Bunun üzerine derin bir üzüntü yaşayan eş-Şemmâh b. Dirâr (ö. 24/645), bu olayı anlatan bir mersiye şiiri nazmetmiştir. eş-Şemmâh b. Dirâr, bu mersiye şiirinin bazı bölümlerinde ise Hz. Ömer'i şöyle diyerek övmüştür:⁴³ (Tavîl)

1- وَكُنْتَ تَشَوُّبُ الْعَدْلَ بِأَبْرٍ وَالتَّقَى وَحُكْمِ صَلِيبِ الدِّينِ غَيْرِ مُرَقِّقٍ

2- أَمِينُ النَّبِيِّ فِي وَحْيِهِ وَ صَفِيَّةٌ كَسَاهُ الْمَلِكِ جَبَّةً لَمْ تُمَرِّقِ

3- مِنَ الدِّينِ وَ الْإِسْلَامِ وَ الْعَدْلِ وَالتَّقَى وَبَائِكَ مِنْ كُلِّ الْفَوَاحِشِ مُعَلَّقٍ

1- Sen adaleti, iyilik takva ve içinde yumuşaklık olmayan bir din hükmü ile birleştirdin.

2- Nebinin vahyinde güvenilen biri ve O'nun samimi dostudur, Allah (el-Melîk) ona parçalanmaz bir hırka giydirmişti.

3- Bu hırka din, İslâm, adalet ve takvadan oluşuyordu, kapın da bütün kötülöklere kapalıydı.

Edeb timsali olan Hz. Osman'a yazılan bir mersiye de ise övgü, ağlama veya sabır konularından ziyade şehit edilirken evde yaşananlar dile getirilmiştir. Evinde Kur'an okurken kapı kilitlenip yardım alması engellenerek şehit edilen Hz. Osman için Kâ'b b. Mâlik'in nazmettiği mersiye şiiri şöyledir:⁴⁴ (Tavîl)

1- فَكَفَّ يَدَيْهِ ثُمَّ أَعْلَقَ بَابَهُ وَأَيْقَنَ أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِعَافِلٍ

2- وَقَالَ لِمَنْ فِي دَارِهِ لَا تُقَاتِلُوا عَمَّا اللَّهُ عَنْ كُلِّ امْرِئٍ لَمْ يُقَاتِلِ

3- فَكَيْفَ رَأَيْتَ اللَّهَ صَبَّ عَلَيْهِمُ الْعَدَاوَةَ وَالتَّبْقِضَاءَ بَعْدَ التَّوَاصُلِ

4- وَكَيْفَ رَأَيْتَ الْخَيْرَ أَذْبَرَ عَنْهُمْ وَوَلَّى كَادِبَارِ النَّعَامِ الْجَوَافِلِ

⁴³ Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed b. Manzûr, *Muhtasarü Târîhi Dımaşk*, (Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1989), 19/32.

⁴⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyer'u-a'lâmi'n-nubelâ*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985), 2/527; İbn Mâlik, *Dıvânu Kâ'b b. Mâlik*, 264.

- 1- Allah'ın gafil olmadığını bildikleri halde önce ellerini kestiler sonra kapıyı kapattılar.
- 2- Evindekilere dedi ki; karşılık vermeyin, Allah karşılık vermeyen herkesi affetti.
- 3- Allah'ın onlara bitmek bilmeyen kını ve husumeti nasıl verdiğini gördün.
- 4- Hayrın ürkek bir deve kuşunun sırtını dönüp gitmesi gibi onlara nasıl sırtını döndüğünü gördün.

Hiz. Ali için nazmedilen mersiyelerde ise ağlama bölümü oldukça fazla uzun tutulmuştur. İbn Mülcem tarafından planlanan bir pusuda gizlice zehirli bir kılıçla yaralanan Hiz. Ali, aynı günün gecesinde şehit olmuştur. Dönemin siyasî olaylarının etkisinden de olsa gerek Hiz. Ali için nazmedilen mersiye şiirleri, diğer halifelere nazaran oldukça fazladır. Bekir b. Hammâd (ö. ?)'ın Hiz. Ali için nazmetmiş olduğu mersiyenin bazı bölümleri şöyledir:⁴⁵

- 1- قُلْ لِابْنِ مُلْجَمٍ وَالْأَقْدَارُ غَالِبَةٌ هَدَمْتَ وَبَيْتَكَ لِلْإِسْلَامِ أَرْكَانًا
- 2- فَتَلْتُ أَفْضَلَ مَنْ يَمْشِي عَلَى قَدَمٍ وَأَوَّلَ النَّاسِ اسْلَامًا وَإِيمَانًا
- 3- وَأَعْلَمَ النَّاسِ بِالْإِيمَانِ نُبُّهُمَا سَنَ الرَّسُولِ لَنَا شَرَعًا وَبَيِّنَاتًا
- 4- صِهْرُ النَّبِيِّ وَمَوْلَاهُ وَنَاصِرُهُ أَضْحَتْ مَنَاقِبُهُ نُورًا وَبُرْهَانًا
- 5- وَكَانَ مِنْهُ عَلَى رَعْمِ الْحَسُودِ لَهُ مَكَانٌ هَاوُونَ مِنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ

- 1- İbnü Mülcem'e söyleyin: Kader galip geldi, yazıklar olsun sana İslâm'ın esaslarını yıktın.
- 2- İman eden ve teslim olan insanların ilkini ve yaşayanların en faziletlisini öldürdün.
- 3- İnsanların iman yönüyle en bilginini, üstelik Peygamberin bize getirdiği kuralları (en iyi şekilde) düzenleyen ve açıklayanı (öldürdün).
- 4- Nebi'nin damadı, dostu ve yardımcısıydı, onun menkıbeleri ışık ve delil oldu.
- 5- Ali, hasetlerin çokluğuna rağmen Peygamberdendir, Ali'nin Harun'a Musa b. İmran'dan kalan yer gibi bir yeri vardır.

⁴⁵ Muhammed Süleyman el-Mansurfürî, *Rahmetün li'l-Âlemîn*, çev. Samir 'Abdulhamid İbrâhîm (Riyad: Dâru's-Selâm, 1998), 331.

3.3. Şehitler

Mersiye şiirlerine konu olan diğer önemli bir tema ise İslâm dininde en büyük mertebelerden biri olan şehitliktir. Kur'ân-ı Kerîm ayetleri ve Hadîs-i Şerifler ile teşvik edilen şehitlik, İslâmi dönem mersiyelerinde oldukça fazla işlenmiştir. Örneğin Uhud savaşında şehit edilen, Allah'ın aslanı Hz. Hamza için birçok mersiye şiiri nazmedilmiştir. Bunlardan birisi ise Abdullah b. Revâha'ya aittir. Abdullah b. Revâha'nın mersiyesinin giriş bölümleri şöyledir:⁴⁶ (Vâfir)

- 1- بَكَتْ عَيْنِي وَحُقَّ لَهَا بُكَاهَا وَمَا يُغْنِي الْبُكَاءُ وَلَا الْعَوِيلُ
 2- عَلَى أَسَدِ الْإِلَهِ غَدَاةَ قَالُوا أَحْمَزَةَ ذَاكُمْ الرَّجُلُ الْقَتِيلُ
 3- أُصِيبَ الْمُسْلِمُونَ بِهِ جَمِيعًا هُنَاكَ وَقَدْ أُصِيبَ بِهِ الرَّسُولُ
 4- أَبَا يَعْلَى لَكَ الْأَرْكَانُ هُدَّتْ وَأَنْتَ الْمَاجِدُ الْبُرُّ الْوُصُولُ
 5- عَلَيْكَ سَلَامٌ رَبِّكَ فِي جَنَانٍ مُحَالِطُهَا نَعِيمٌ لَا يَزُولُ

- 1- Ağladı gözlerim, ağlaması haktır, ama ağlamak feryat figan etmek fayda vermiyor.
 2- Allah'ın aslanı için şafak vakti sordular: Şu ölen adam sahibiniz Hamza mıdır?
 3- Ölümüyle Müslümanların tümü musibete uğradı, orada Elçi de musibete uğradı.
 4- Ey Ebû Ya'lâ! Sen şanlı dürüst ve yoldaş olduğun halde sana olan güvenimiz yok oldu.
 5- Rabbinin selamı, karışımı bitmek tükenmek bilmeyen nimetler olan cennetlerde üzerine olsun.

3.4. Şâirlerin Kendileri

İslâm dininde kişinin sürekli olarak ölümü düşünmesi ve ona göre yaşaması tavsiye olunur. Fakat insanoğlu nedense ölümü hep başkaları için düşünür ve yakınlarını kaybedersem ne yaparım diye kendini sorgular. Oysaki kaçınılmaz bir son olan ölüm, her canlı için haktır. Bunun farkına varan bazı şâirler, bu tür mersiyelerinde kendileri öldükten sonra yapılacak olan merasimi dile getirmişlerdir. Kendisini mersiye şiirine konu eden ilk kişinin Yezîd b. Hezzâk (ö. ?) olduğu rivayet edilir.⁴⁷ Kendisi için mersiye nazmeden di-

⁴⁶ Ebû'l-Fidâ İsmail 'İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye min el-Bidâye ve'n-Nihâye li-İbni Kesîr*, thk. Mustafa 'Abdulvahid (Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1976), 3/117; Mansurfûrî, *Rahmetün li'l-Âlemîn*, 337.

⁴⁷ Şiir için bk. Ebûbekr Ahmed b. Mervan ed-Dîneverî el-Mâlikî, *el-Mucâlese ve Cevâhiru'l-İlm*, thk. Ebû 'Ubeyde Meşhur b. Âl-Selmân (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1419/1998), 2/410; Muhammed b. 'Ubeydullah Ebû

ğer bir kişi ise Hubeyb b. 'Adî (ö. 4/625)'dir. Uhud gazvesinde müşrikler tarafından esir alınan sahâbe, İslâm dininden vazgeçmediği için günlerce aç susuz bırakılmış ve çeşitli işkencelere maruz kalmıştır.⁴⁸ Daha sonrasında ise idam edilerek şehit olan Hubeyb b. 'Adî'nin darağacına çıkmadan önce orada olanları ve ruh halini anlatan bir mersiye şiiri söylediği rivayet edilir. Bu şiirin bazı bölümleri şöyledir:⁴⁹ (Tavîl)

- 1- لَقَدْ جَمَعَ الْأَحْزَابُ حَوْلِي وَالْبُيُوتَا قَبَائِلَهُمْ وَاسْتَجْمَعُوا كُلَّ مَجْمَعٍ
 2- وَقَدْ جَمَعُوا أَبْنَاءَهُمْ وَنِسَاءَهُمْ وَفَرَّقْتُ مِنْ جِدْعٍ طَوِيلٍ مُمْنَعٍ
 3- إِلَيَّ اللَّهُ أَشْكُو غُرْبِي ثُمَّ كُرْبِي وَمَا أَرْصَدَ الْأَحْزَابُ لِي عِنْدَ مَصْرَعِي
 4- فَذَا الْعَرْشِ صَبْرِي عَلَى مَا يُرَادُ بِي فَقَدْ بَضَعُوا لَحْمِي وَقَدْ بَانَ مَطْمَعِي
 5- لَعْمَرِي مَا أَحْفَلُ إِذَا مِتُّ مُسْلِمًا عَلَى أَيِّ حَالٍ كَانَ لِلَّهِ مَضْجَعِي

1- Bütün grupları etrafımda topladılar, kabilelerini kışkırttılar ve herkesin toplanmasını istediler.

2- Çocukları ve kadınları topladılar ve sağlam uzun bir kütüğe doğru götürüldüm.

3- Önce garipliğimi Allah'a havale ediyorum sonra kederimi, oradaki gruplar ölümüm esnasında beni gözetmedi.

4- Ey Arşın Sahibi, benden istenilene karşı sabır ver bana, etimi parçaladılar, ümidim bitti.

5- Ömrüme yemin olsun ki, Müslüman olarak öldükten sonra Allah için ne şekilde ölürsem öleyim buna aldırmam.

3.5. Aile Fertleri

Mersiye şiirlerinde önemli bir yere sahip olan diğer varlıkların başında ise aile fertleri gelmektedir. Bazı dönemlerde erkekler, eşlerine mersiye yazmayı utanç kaynağı olarak görürken bazı dönemlerde eşler için en güzel mersiyeler nazmedilmiştir. Anne, baba, eş, kardeş ve oğul gibi aile fertleri, mersiye şiirlerine bolca konu olmuştur. Örneğin el-Ferez dak, eşi için nazmettiği bir mersiyesinde onu aşağılarken,⁵⁰ Cerîr eşine yazdı-

'Abdillâh b. Sellâm, *Tabâkatu fuhûli's-su'arâi*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir (Cidde: Dâru'l-Muduni, t.s.), 275; Dayf, *er-Rișâ*, 30.

⁴⁸ Ahmed b. Muhammed b. Ebîbekr b. 'Abdilmelik Ebû'l-'Abbas Şihabuddin, *İrşâdu's-sarî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Mısır: el-Matba'atu'l-Kübra, 7. Basım, 1323/1905), 6/620-621.

⁴⁹ Ebû'l-Hasan Nuruddîn 'Alî b. Ebîbekr b. Süleyman Haysemî, *Mecme'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, thk. Husamuddin el-Kuddusî (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994), 6/200.

⁵⁰ Şiirin tamamı için bk. Muhammed b. Yezid el-Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa ve'l-edeb*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabi, 3. Basım, 1997), 4/24.

ğı mersiyede ona karşı olan sevgisini ve gönül bağına dile getirmiştir.⁵¹ Eşine karşı sevgisini en güzel şekilde dile getirenlerden birisi ise Hz. Ali'dir. Hz. Fâtıma'nın vefatı üzerine uzun bir mersiye şiir nazmeden Hz. Ali, bu şiirinde her şeyin farkında olduğunu, ölümün nasıl bir şey olduğunu bildiğini fakat yine de ondan vazgeçemediğini dile getirmiştir. Bu şiirin bazı bölümleri şöyledir:⁵² (Tavîl)

- 1- أَلَا هَلْ إِلَى طُولِ الْحَيَاةِ سَبِيلٌ وَأَنْتَ وَهَذَا الْمَوْتُ لَيْسَ يَحُولُ
- 2- وَإِنِّي وَإِنْ أَصْبَحْتُ بِالْمَوْتِ مُوقِنًا فَلِي أَمَلٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ طَوِيلٌ
- 3- وَإِنِّي لَمُشْتَاقٌ إِلَى مَنْ أَحِبُّهُ فَهَلْ لِي إِلَى مَنْ قَدْ هَوَيْتُ سَبِيلٌ
- 4- وَإِنَّ افْتِقَادِي فَاطِمًا بَعْدَ أَحْمَدٍ دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ لَأَيُّوْمَ حَلِيلٌ
- 5- وَكَيْفَ هُنَاكَ الْعَيْشُ مِنْ بَعْدِ قُدْرِهِمْ لَعَمْرُكَ شَيْءٌ مَا إِلَيْهِ سَبِيلٌ

1- Hey! Hayatın uzamasının bir yolu var mıdır? Nasıl olur ki bu ölüm engellenemezken?

2- Ben her ne kadar ölümü kesinkes bilir hale geldiysem de, yine de onun ötesinde bir ümidim var.

3- Ben sevdiğime hasretim, acaba benim için sevgilime ulaşmanın bir yolu var mıdır?

4- Ahmet'ten sonra Fatma'yı kaybetmem hiçbir dostun kalmadığına delildir.

5- Onları kaybettikten sonra yaşamanın ne anlamı olabilir ki, ömrüme ant olsun ki bunun hiçbir yolu yok.⁵³

Aile fertleri arasında çocukların ayrı bir yeri vardır. Çocuklar üzerine kurulan hayaller veya onların günahsız olmaları ise yaşanan acının daha fazla olmasına sebep olmuştur. Çocukların henüz büyümemiş ve faziletlerinin oturmuş olmaması, çocuklar için nazmedilen mersiyelerde övgü bölümünün yok denecek kadar az olmasına sebep olmuştur.⁵⁴ Fakat büyümüş gençler için yazılan mersiyeler, mersiye şiirlerinin bütün özelliklerini taşımaktadır. Örneğin Ğaylân b. Seleme es-Sekafî (ö. 23/644)'nin Halid b.

⁵¹ Şiirin tamamı için bk. Muhammed b. el-Mubarek b. Muhammed b. Meymûn, *Muntehâ't-talebi min Es'âri'l-'arab*, thk. Muhammed Nebil Târifî (Beyrut: Dâru Sadr, 1999), 5/72-74.

⁵² Ali b. Ebî Tâlib, *Dîvân li-İmâm Ali b. Ebî Tâlib*, thk. Abdurrahman el-Mustavî (Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 3. Basım, 2005), 134.

⁵³ Nevzat H. Yanık, *Ali b. Ebî Tâlib Divanı*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 166-168.

⁵⁴ Uhayha b. el-Cellâh el-Evsî, *Dîvânu Uhayha b. el-Cellâh*, (b.y.y., t.s.), 20.

Velid komutasında Dûmetü'l- Cendel Gazvesinde şehit olan oğlu Nafi' e söylediği mersiye-si ise şöyledir:⁵⁵ (Kâmil)

- 1- مَا بَالُ عَيْنِي لَا تُغَمِّضُ سَاعَةً إِلَّا اعْتَرَّتْنِي عَبْرَةٌ تَعْشَانِي
 2- أَرَعَى نُجُومَ اللَّيْلِ عِنْدَ طُلُوعِهَا وَهَنَا وَهَنَّ مِنْ الْعُرُوبِ دَوَانِ
 3- يَا نَافِعًا مَنْ لِلْفَوَارِسِ أَحْجَمْتُ عَنْ فَارِسٍ يَعْطُو دُرَى الْأَقْرَانِ
 4- فَلَوْ اسْتَطَعْتُ جَعَلْتُ مِنِّي نَافِعًا بَيْنَ اللَّهَاءِ وَبَيْنَ عَقْدِ لِسَانِي

- 1- Gözlerimin neyi var dolu dolu ağlamak dışında bir an bile kapanmıyor.
 2- Gece yıldızlarını doğarken takatsiz, halsiz bir şekilde izliyorum ve onlar batmaya mahkûmdur.
 3- Ey Nafi'! Süvarilerden hangisi kendisine saldıran rakibinden geri durur, çekinir.
 4- Eğer yapabilseydim, Nafi' i boğazımın ve dilimin sözü yapardım.

Mersiye şiirlerinde konu olarak en çok ismi geçen varlığın kardeşler olduğu hatta mersiye şiirlerinin el-Hansâ'nın kardeşine yazdığı şiirlerle ayrı bir hüviyet kazandığını söylemek abartı olmayacaktır. İslâm dini de kardeşliğe ayrı bir önem vermiştir. "Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup düzeltin ve Allah'tan korkup sakının, umulur ki esirgenirsiniz"⁵⁶ ayet-i kerimesi ise bunun en açık delilidir. Her ne kadar kardeş için mersiye şiiri denilince akla ilk gelen isim el-Hansâ' ve kardeşi Sahr olsa da Safiyye bint Abdülmuttalib'in de kardeşi Hz. Hamza için güzel bir mersiye şiir vardır. Bu şiirin bazı bölümleri şöyledir:⁵⁷ (Tavîl)

- 1- فَقَالَ الْخَبِيرُ إِنَّ حَمْرَةَ قَدْ تَوَى وَزِيرُ رَسُولِ اللَّهِ خَيْرٌ وَزِيرِ
 2- دَعَاهُ إِلَهُ الْحَقِّ دُوَ الْعَرْشِ دَعْوَةً إِلَى جَنَّةٍ يَحْيَا بِهَا وَسُرُورِ
 3- فَذَلِكَ مَا كُنَّا نُرْجِي وَنُرْتَجِي لِحَمْرَةَ يَوْمَ الْحَشْرِ خَيْرٌ مَصِيرِ
 4- فَوَ اللَّهُ لَا أَنْسَاكَ مَا هَبَّتِ الصَّبَا بُكَاءً وَخُزْناً مَحْضَرِي وَمَسِيرِي

⁵⁵ İbn Hacer Askalanî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Said b. Besyûnî (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2014), 6/227.

⁵⁶ el-Hucurât 49/10.

⁵⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mecdî Fethî es-Seyyid (Mısır: Dâru's-Sahâbe, 1995), 3/145-146.

5- فَيَا لَيْتَ شَلَوِي عِنْدَ ذَاكَ وَأَعْظَمِي لَدَى أَضْبَعِ تَعْتَاذُنِي وَنَسُورِ

6- أَقُولُ وَقَدْ أَعْلَى النَّعْيِ عَشِيرَتِي جَزَى اللَّهُ حَيِّرًا مِنْ أَخٍ وَنَصِيرِ

- 1- Haberci, Resulullah'ın en hayırlı yardımcısı Hamza'nın vefat ettiğini söyledi.
- 2- Arşın sahibi gerçek Hak, onu cennette mutluluk içinde yaşasın diye çağırdı.
- 3- Bu yüzden bizim Hamza için umduğumuz ve beklediğimiz şey de mahşer gününde en hayırlı varışın onun olmasıdır.
- 4- Allah'a yemin olsun ki, seher yeli estikçe unutmam seni kardeşim, ağlamakla ve yanmakla geçer hem gelişim, hem gidişim
- 5- Keşke orada benim cesedim ve kemiklerim olsaydı, sırtlanlar ve kartallar beni parçalayaydı.
- 6- Ölüm habercisi kabileye haberi verdiğinde derim ki: Allah böyle kardeş ve yardımcıya hayır versin.

3.6. Hayvanlar

Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi değişen toplumla beraber şiirin içeriği değişmiş ve farklı temalar şiire konu edilmiştir. Bu farklılıklardan en dikkate değer olanı ise hayvanlardır. Arap edebiyatında hayvanlara yazılmış birçok mersiye örneği vardır. Şairler, bazen bir keçi, bazen bir köpek bazen de bir kuş veya bir kedi için mersiye şiiri nazmetmişlerdir. Bu türü konu alan mersiye şiirlerinde de önceki türlerde olduğu gibi ağlama, övgü ve sabır bölümlerinin bazıları uzun bazıları kısa olarak ele alınmıştır.

Bu mersiye şiirlerinden bazıları, şairin siyasi otoriteden kendini emin kılmak için sığındığı bir liman vazifesi görürken bazıları gerçekten sevdiği bir hayvanı kaybeden şairin duygularına tercüman olmuştur. Örneğin İbn 'Allâf (ö. 318/930), komşusunun güvercinlerinin yavrularını yediği için öldürülen kedisi için uzun bir mersiye nazmetmiştir. Fakat bir rivayete göre Abbâsî halifesi el-Muktedir (ö. 320/932)'in veziri Ali b. İsa'nın cariyesi, İbn 'Allâf'ın bir kölesine âşık olmuştur. Ali b. İsa da bu durumu öğrenince ikisini de öldürüp, derilerini yüzerek içlerine saman doldurmuştur. Acısını açık şekilde ifade edemeyen İbn 'Allâf, duygularını kedisi üzerinden kinaye yoluyla dile getirmiştir.⁵⁸ Fakat Abbâsîler döneminin yenilikçi şairlerinden biri olan Ebû Nuvâs (ö. 198/813 [?]) ise çok sevdiği köpeği Cellâb'ı kaybedince onun için bir mersiye şiiri nazmetmiştir. Bu mersiye'nin bazı bölümleri şöyledir:⁵⁹ (Recez)

1- يَا بُؤْسَ كَلْبِي سَيِّدِ الْكِلَابِ قَدْ كَانَ أَعْنَانِي عَنِ الْعُقَابِ

⁵⁸ Zehebî, *Siyer'u-A'lâmi'n-Nubelâ*, 14/515-517; Toprak, *Endülüs Şiirinde Mersiye*, 51.

⁵⁹ Hasan b. el-Hâni Ebû Nuvâs, *Dîvanu Ebî Nuvâs*, (Abu Dabi: Dâru'l-Kutubi'l-Vataniyye, 2010), 93-94.

2- وَكَانَ قَدْ أَجْزَى عَنِ الْقَصَابِ وَعَنْ شِرَاءِ الْجَلْبِ الْجَلَابِ

3- رُقْشَاءُ جُرْدَاءٍ مِنَ الثِّيَابِ كَأَتْمَا تُبْصِرُ مِنَ نِقَابِ

4- كَالْبَرْقِ بَيْنَ النَّجْمِ وَالسَّحَابِ كَمِ مِنْ عَزَالٍ لِاحِقِ الْأَقْرَابِ

- 1- Ey köpeklerin efendisi benim yazık köpeğim! Sıkıntılara karşı bana yardım etmişti.
- 2- Cellâb, kasaplardan ve süt satıcılarından geçinirdi.
- 3- Elbisesi (derisi) benekli ve tüyleri yumuşak ve kısaydı, sanki peçe altından bakıyordu.
- 4- O bulutlar ve yıldızlar arasındaki şimşek gibiydi, nice ceylanlara yetişmişti.

3.7. Şehirler

Şehirler ya da başka bir ifade ile memleket, insanoğlu için her zaman farklı bir değere sahip olmuştur. İçerisinde geçen günlere nispetle bazen övülen bazen yerilen şehirler, kaybedildiklerinde ise mersiye şiirinin ana konularından birisi olmayı başarmıştır. Daha çok acıyla yoğrulmuş mersiyeler, nitelik ve nicelik bakımından şehirler için yazılan şiir türleri arasında ilk sırayı almıştır. Şehir mersiyelerini diğer mersiye türlerinden ayıran özellik ise belirli bir grubun değil, içerisinde yaşayan bütün ahalinin duygularına tercüman olmasıdır.

Şehir mersiyeleri denilince akla ilk gelen mersiye Ebû'l-Bekâ Salih b. Şerif er-Rundi (ö. 684/1285)'nin Endülüs için kaleme aldığı mersiyesidir.⁶⁰ Endülüslü şairlerin bu türde Doğulu şairleri açık ara geride bıraktıklarına dair şüphe yoktur. Fakat Doğu'da da bu türün güzel örnekleri vardır. Örneğin Abbâsî halifelerinden el-Emîn (ö. 198/813) ve el-Me'mûn (ö. 218/833) arasındaki taht kavgası savaşa dönüşmüş, Bağdat'ın surları mancınıkla dövülürken bir taraftan da surlardan kızgın yağlar dökülmüş ve ortalık yangın yerine dönmüştür. Bu durumdan muzdarip olan bazı şairler, Bağdat kuşatıldıktan sonra bir mersiye şiiri nazmetmişlerdir. Bu mersiyenin bazı bölümleri şöyledir:⁶¹ (Vâfir)

1- بَكَيْتُ دَمًا عَلَى بَعْدَادَ لَمَّا فَعَدْتُ عَضَاةَ الْعَيْشِ الْأَنْبِقِ

⁶⁰ Şiir için bk. el-Makkarî, Ebû'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed et-Tilimsânî el-Fâsî. *Nefhu't-tib min ğusni'l-Endelusi'r-ratib*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdır, 1968), 4/487-488; Şekîb Arslân, *el-Hulelu's-Sundüsiyye fi'l-ahbâri ve'l-âsâri'l-Endelusiyye*, (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1355/1936), 3/546-548.

⁶¹ Ebû'l-Feth Ziyâuddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Ömer 'Abdusselam Tedmurî (Beyrut: Dârû'l-Kitâbi'l-Arabi, 1997), 5/439.

- 2 تَبَدَّلْنَا هُمُومًا مِنْ سُرُورٍ وَمِنْ سَعَةٍ تَبَدَّلْنَا بِضِيقٍ
-3 أَصَابَتْنا مِنْ الحُسَادِ عَيْنٌ فَأَفْنَتْ أَهْلَهَا بِالْمَنْجِنِيقِ
-4 فَفَقُّومٌ أَحْرَقُوا بِالنَّارِ قَصْرًا وَنَائِحَةٌ تَنُوحُ عَلَيَّ غَرِيقِ

- 1- Bağdat, güzel yaşamın rahatlığını kaybedince gözlerim ona ağladı.
- 2- Neşemiz kedere, bolluk ve bereketimiz de sıkıntıya dönüştü.
- 3- Haset edenlerin nazarı değdi bize ve o nazar Bağdat halkını yok etti.
- 4- Bir topluluk sarayı yakarken, bir kadın da boğulan bir kişiye ağlıyordu.

SONUÇ

Geleneksel kasidenin ana bölümlerinden biri olan mersiye, tarihsel süreç içerisinde müstakil bir tür haline gelmiş ve kendi içerisinde de ağlama, övgü ve teselli veya sabır olmak üzere üç temel bölüme ayrılmıştır. Bu üç bölümün ise mersiye şiirleri müstakil bir tür olduktan sonra günümüze kadar nazmedilen bütün mersiye şiirlerinde dahi ele alındığını görmek mümkündür. İlk dönemlerde konu yönünden dar bir çerçeveye sahip olduğu söylenebilecek olan mersiye şiirleri, diğer bütün şiir türleri gibi toplumsal olaylar etrafında çeşitlenmiş ve zenginleşmiştir. Örneğin bazı dönemlerde ağlama işini yapan ve cenaze törenlerinde esas söz sahibi olan kadınlara mersiye şiiri nazmetmek utanç kaynağı olarak görülürken İslâmî dönemde bu algı değişmiş ve kadınlar için birçok mersiye şiiri nazmedilmiştir. Ayrıca İslâmî dönem, mersiye şiirlerinin dini bir hüviyet kazanmasına sebebiyet vermiştir. Bazı klasik kaynaklarda mersiye ve medih şiirlerinin hemen hemen aynı olarak görülmesi ise henüz o dönemlerde mersiye şiirinin gelişim sürecini tamamlamadığından veya müstakil bir tür haline gelmediğinden kaynaklanıyor olabilir. Gönülde taht kuran bir şeyin kaybedilmesi sonucunda dile getirildikleri için bir nevi şartlı şiirler olan mersiye şiirleri, dönemin psiko-sosyal durumu hakkında da bilgiler vermektedir.

KAYNAKÇA

- Âcurî, Ebû Bekr Muhammed el-Huseyn b. Abdillâh el-Bağdâdî. *Kitâbu's-şerîa'ti li'l-Âcurî*. thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman. 6 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1999.
- Arslân, Şekîb. *el-Hulelu's-Sundûsiyye fi'l-ahbâri ve'l-âsâri'l-Endelusiyye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1355/1936.
- Askelânî, İbn Hacer. *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*. thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Said b. Besyûnî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2014.

- Bağdâdî, Ebû Alî İsmâîl b. el-Ğâsım el-Ğâlî. *Kitâbu'l-Emâlî*. 5 Cilt. Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kitâb, 1975.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. *Tâcu'l- Luğa*. Beyrut: Dâru'l İlm li'l Melâyin, 4. Basım, 1990.
- Çelik, Metin-Durmuş, Emine. "Duygusal Ağlamanın Bilmecesi: Ne Zaman ve Neden Ağlarız?". *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi* 2/4 (2018), 415-428.
- Çetin, Nihad. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Dayf, Şevkî. *er-Rişâ*. Kahire: Dâru'l- Meâ'rif, 4. Basım, 1955.
- Demirayak, Kenan. *Abbâsî Edebiyatı Tarihi*. Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 1998.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-II Sadru'l-İslam Dönemi*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-III Emeviler Dönemi*. Erzurum: Eser Ofset, 2012.
- Ebû Nuvâs, el-Hasan b. Hâni. *Dîvanu Ebî Nuvâs*. Abu Dabi: Dâru'l-Kutubi'l-Vataniyye, 2010.
- Ensârî, Hassân b. Sâbit. *Dîvanu Hassân b. Sâbit*. şerh. 'Abraa Muhennâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l 'İlmiyye, 2. Basım, 1994.
- Evsî, Uhayha b. el-Cellâh. *Dîvanu Uhayha b. el-Cellâh*. B.y.y.: t.s.
- Ezdî, Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Kayrevânî. *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbih ve Nakdih*. b.y.: t.s.
- Fâluze, Muhammed İlyas 'Abdurrahman. *el-Mevsûa'tü fî sahihi's-sîreti'n-nebeviyye*. Mekke: Metâbiu' Safa, Mekke, 1423/2002.
- Fayda, Mustafa. "Ridde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/91-93. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Goldziher, Ignace. *Klasik Arap Literarü*. çev. Rahmi Er-Azmi Yüksel. Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- Hansâ'. *Dîvanu'l- Hansâ'*. Beyrut: Dâru'l- Marife, 2. Baskı, 2004.
- Haysemî, Ebû'l-Hasan Nuruddîn 'Alî b. Ebîbekr b. Süleyman. *Mecme'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*. thk. Husamuddin el- Kuddusî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994.
- İbn Ebî Tâlib, Ali. *Dîvân li-İmâm Ali b. Ebî Tâlib*. thk. Abdurrahman el-Mustavî. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 3. Basım, 2005.
- İbn Hamdûn, Ebû'l-Meâlî Bahâuddîn Kâfi'l-Küfât Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Alî b. Hamdûn el-Bağdâdî. *et-Tezkiretu'l-Hamdûniyye*. thk. İhsân Abbâs ve Bekr Abbâs. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1996.

İbn Hişâm, 'Abdumelik b. Eyûb el-Humeyrî Cemaluddin. *es-Sîretu'n-Nebeviyye li-İbn Hişâm*. thk. Mustafa Sekkâ. 4 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Babî, 2. Basım, 1955.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail 'İmadu'd-Din İbn Ömer. *es-Sîretü'n-Nebeviyye min el-Bidâye ve'n-Nihâye li-İbni Kesîr*. thk. Mustafa 'Abdulahid. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1976.

İbn Mâlik, Kâ'b. *Dîvânu Kâ'b b. Mâlik*. thk. Sâmi Mekkî el-Âmî. Bağdat: Matbâ'tu'l-Meârif, 1966.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem. *Lisanu'l 'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed. *Muhtasaru Târîhi Dımaşk*. 29 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1989.

İbn Meymûn, Muhammed b. el-Mubarek b. Muhammed. *Muntehâ't-talebi min Eş'âri'l-'arab*. thk. Muhammed Nebil Târifi. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1999.

İbn Sellâm, Muhammed b. 'Ubeydullah Ebû 'Abdillah. *Tabâkatu fuhûli's-su'arâi*. thk. Mahmud Muhammed Şâkir. Cidde: Dâru'l-Muduni, t.s.

İbn Hacer, Evs. *Dîvânu Evs b. Hacer*. thk. Muhammed Yusuf Necm. Beyrut: Dâru Sadr, 2009.

İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec 'Abdirrahman b. 'Ali b. Muhammed b. 'Ali. *Ğarîbu'l-hadîs*. thk. Emin el Kal'acî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1985.

İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Feth Ziyâuddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târîh*. thk. Ömer 'Abdusselam Tedmurî. Beyrut: Dârû'l-Kitâbi'l-Arabi, 1997.

İsen, Mustafa. *Acıyı Bal Eylemek (Türk Edebiyatında Mersiye)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1994.

Korkmaz, Seyfullah. "Tokatlı Şâir Rızâî İshâk b. Hasan'ın Bir Mersiyesi". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12 (2002), 185-202.

Makkarî, Ebû'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed et-Tilimsânî el-Fâsî. *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelusi'r-ratîb*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.

Mâlikî, Ebûbekr Ahmed b. Mervan ed-Dîneverî. *el-Mucâlese ve Cevâhiru'l-'İlm*. thk. Ebû 'Ubeyde Meşhur b. Âl-Selmân. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1419/1998.

Mansurfûrî, Muhammed Süleyman. *Rahmetün li'l-Âlemîn*. çev. Samir 'Abdulhamid İbrâhîm. Riyad: Dâru's-Selâm, 1998.

Muberrred, Muhammed b. Yezid. *el-Kâmil fi'l-luĝa ve'l-edeb*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabi, 3. Basım, 1997.

Râzî, Ebûbekr Muhammed b. Zekeriyyâ. *Muhtâru's-sihâh*. thk. Yusuf el-Şeyh Muhammed. 2 Cilt. Beyrut: ed-Dâru'n-Numuzeciyye, 5. Basım, 1999.

Şihabuddin, Ahmed b. Muhammed b. Ebîbekr b. 'Abdilmelik Ebû'l-'Abbas. *İrşâdu's-sarî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 15 Cilt. Mısır: el-Matba'atu'l-Kübra, 7. Basım, 1323/1905.

Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ali b. eş-Şeybanî. *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse li't-Tebrîzî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kalem, 2000.

Toprak, M. Faruk. "Mersiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/215-217. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Toprak, M. Faruk. *Endülüs Şiirinde Mersiye*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.

Üstün, Mahmut. *Mersiye Şiirinde İslam'ın İzleri ve Hz. Peygamber'e Yazılmış Bazı Mersiyeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2016.

Yanık, Nevzat H. *Alî b. Ebî Tâlib Divanı*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.

Zavotçu, Gencay. "Mersiyenin Tarihçesi Hakkında". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 13 (1999), 169-173.

Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, t.y.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyer'u-a'lâmi'n-nubelâ*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.